

SEFERÎLİK ve HÜKÜMLERİ

Prof. Dr. Fahrettin ATAR Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER
Dr. Emin AŞIKKUTLU Doç. Dr. İsmail YİĞİT
Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZCAN Doç. Dr. Vecdi AKYÜZ
Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ Prof. Dr. Mehmet ERKAL
Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN Prof. Dr. Hamza AKTAN
Doç. Dr. Davut YAYLALI Prof. Dr. Celal YENİÇERİ
Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ Prof. Dr. Mustafa BAKTİR
Doç. Dr. Faruk BEŞER Doç. Dr. Abdülaziz BAYINDIR
Âyetullah Ca'fer SÜBHÂNİ Prof. Dr. Mustafa ÖZ
Prof. Dr. Ziya KAZICI Doç. Dr. Ali Murat DARYAL
Doç. Dr. Mehmet ERDOĞAN

BU KİTAP

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR

ENSAR NEŞRİYAT

İBÂZİYYE ve ZEYDİYYE'DE SEFERİLİK HÜKÜMLERİ

Prof. Dr. Mustafa ÖZ
M.Ü. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi

Sefer yahut muayyen bir mesafeye belirli bir süre içinde yapılan yolculuk hâli, İslâm fıkında bazı ibadetlerin edası, bazılarının da geciktirilerek daha sonra ifâsı konusunda meşrû bir mazeret olarak kabul edilmektedir. İslâm mezhepleri arasında, genellikle sefer mesafesi ve süresi konularında ihtilâf edildiği gibi, nasların üslûbunda mevcut olan, meselâ namazın kasredilmesi yahut orucun başka zaman tutulması gibi konulardaki ifadelerin, vücûp yahut muhayyerlik belirttiği hususlarında da ihtilâf vardır. Sefer, abdestle ilgili olarak mestler üzerine meshetme süresi, dört rekatlı farz namazların kasredilerek iki rekât olarak kılınması, namazların cem'i, Cuma namazının vücûbu, farz olan orucun Ramazan ayından başka bir zamanda tutulması ve zekât gibi hususları doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sebeple tebliğimizde sırasıyla İbâziyye ve Zeydiyye'de seferin mesafe ve müddetini, saydığımız ibadetler konusundaki hükümlerini ele almaya çalışacağız.

İBÂZİYYE

1. Sefer Mesafesi ve Müddeti

İbâziyye mezhebinde sefer yahut yolculuk hâlinin tahakkuk etmesi için ulaşılabilecek mesafenin en az iki fersahlık bir uzaklık olması icap eder. Bir fersah 12.000 zirâ' yahut 3 mildir. Buradaki zirâ', yolcunun zirâ'ı yani orta parmak ucundan dirsek kemiğinin sonuna kadar olan uzunluktur. Bu arada zirâ'nın 24 parmak, bir parmağın da eni birbirine muttasıl 6 arpa mesafesi olduğu belirtilmiştir. Mil 1000 bâ (1 bâ = 4 zirâ) yani 4000 zirâ olarak anlaşıl-

maktadır. Bu durumda bazı ihtilâflar olmasına rağmen sefer mesafesinin 2 fersah yahut 6 mil veya 24 000 zirâlık bir mesafe olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir zirâ'nın yaklaşık 60 cm'nin biraz üstünde olduğu dikkate alındığında sefer mesafesinin 15 km'ye muâdil olduğu anlaşılmaktadır. Bu düşünce Hz. Peygamber'in hac yahut gazâ için Medine'den ayrılarak 2 fersaktan biraz daha uzak mesafe olan Zü'l-huleyfe'ye gelişinde, namazını kasrederek kılmasına bağlanmaktadır.

Araştırmamızda İbâziyye ile ilgili kaynaklarda sefer müddetine yer verilmediği görülmüştür. Bu durum, adı geçen mezhepte vatan-ı ikâmet kavramının bulunmadığını ve vatan-ı aslıye dönünceye kadar sefer hâlinin devam ettiğini ifade etmektedir (bk. Atfiyeş, Şerhu Kitâbi'n-Nîl, Beyrut 1392/1972, II, 350-352; Atfiyeş, Kitâbü'l-Câmii's-Sağîr, Uman 1046/1986, II, 103-105).

2. Mestler Üzerine Meshetmek

İbâziyye, mukîmin bir gün, misafirin üç gün süreyle mestler üzerine meshetmesi şeklinde genellikle Ehl-i sünnet fukahânın meşrû gördüğü hükmü temelinden reddetmekte, zarûret hâlinde bile olsa bunu kabul etmemektedir. Daha açık bir ifadeyle mestler üzerine meshetmek Şîa'da olduğu gibi İbâziyye'de de câiz görülmemiştir (bk. Atfiyye, Şâmilü'l-Asl ve'l-Fer, Uman 1984, s.211).

3. Dört Rekatlı Farz Namazların Kasredilmesi

İbâziyye seferde dört rekatlı farz namazların kasredilmesinin gerektiği görüşündedir. Eğer bir kimse sefer hâlinde -mukîm bir imama iktida hâricinde- dört rekatlı farz namazları dört rekat olarak kılsa, iâde eder (bk. Şerhu Kitâbi'n-Nîl, II, 350). İbâziyye'den hiçbir imam dört rekatlı farz namazların seferde dört rekat kılınabileceğini belirtmemiştir.

Sefer hâlinde namazların cem' edilmesi, yani öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarının takdim veya tehir sûretiyle cem' edilerek kılınması sünnet olarak düşünülmektedir (bk. el-Câmü's-Sağîr, II, 117). Bununla beraber misafir, bir beldede, orasını vatan edinmeksinin ne kadar ikamet ederse etsin dört rekatlı farz namazları ister cem' etmek sûretiyle, ister tek tek iki rekat kılar, eğer meşakkât yoksa cem' edilmeden kılması efdaldır, şeklinde görüş de ileri sürülmüştür. Cuma namazı yolcuya değil, mukîme farzdır. Eğer misafir, bulunduğu beldede Cuma namazını oradaki cemaatle birlikte eda ederse, farz olan öğle namazı ittifakla sâkıt olur (bk. Şerhu Kitâbi'n-Nîl, II, 322).

4. Oruç

İbaziyye'ye göre misafir, Ramazan'da oruç tutmak veya tutmamak konusunda muhayyerdır. Bu hususta onlarla cumhur ulemanın görüşleri arasında fark yoktur. Bununla birlikte yolcu olan kimsenin iftarının efdal olup olmaması tartışılmıştır. Bir kimse bir belde ikamet etmesine rağmen orasını vatan edinmemişse oruç tutması efdal olarak kabul edilirken, bazı âlimler de misafirin oruç tutmamasının efdal olduğu görüşüne yönelmişlerdir (bk. el-Câmiü's-Sağır, III, 37). Yolcu Ramazan ayında Ramazan orucundan başka oruca niyet ederse, niyet ettiği orucu tutmuş olur (bk. el-Câmiü's-Sağır, III, 15). Ramazanda sefere niyet eden kimse muhtar kavle göre, iki fersahlık sefer mesafesini geçmeden iftar edemez. Fakat geceden iftara niyet ederse bu mesafe bahis konusu olmadan iftar edebilir.

5. Zekât

Zekâtın verileceği sınıflar arasında "İbnü's-sebil" denilen kimseler de bulunmaktadır. Bunlar ma'siyet için değil de meşrû sûrette yolculuk yapan kişiler olarak anlaşılmaktadır. Bu kimseler, yolculuk esnasında muhtaç duruma düştüklerinde beldelerinde zengin bile olsalar- zekât alabilirler. Aldıkları zekâtın değeri kadar olan meblağı, benimsenen görüşe göre, beldelerine döndüklerinde fakir müslümanlara verirler. Bir başka kavle göre, de vermezler (bk. el-Câmiü's-Sağır, III, 118-119).

Zeydiyye

1. Sefer Mesafesi ve Müddeti

Zeydiyye'de sefer hâlinin tahakkuk etmesi için, yolculuk mesafesinin üç günlük bir uzaklık teşkil etmesi gerekmektedir. Sefer mesafesi uzaklığında bir beldeye gelen ve burada on günden az kalmaya niyet eden kimse seferî olur. On gün ve daha çok süre kalmaya niyet ederse seferîlik hâli sona ermiş bulunur (bk. Zeyd b. Zeynel-Âbidîn, Müsnedü'l-İmam Zeyd, Beyrut 1401/1981, s.130-131).

2. Mestler Üzerine Meshetmek

Abdest ile ilgili olan bu konuda Zeydiyye, Hz. Peygamber'in abdest âyetinin (el-Mâide 4/6) nüzûlünden sonra, daha önce yaptığı

mesh tatbikatını kaldırdığını belirtir. Bu konuda Hz. Hüseyin'den nakledilen bir rivâyette "Ben Fâtıma'nın oğluyum, biz mestler üzerine meshetmeyiz" sözü delil olarak kabul edilmektedir. Böylece Zeydiyye hazar veya sefer hâlinde mestler üzerine meshetme konusunu, esasından reddetmektedir (bk. Müsnedü Zeyd, s.74-75).

3. Dört Rek'atlı Namazların Kasredilmesi

Üç günlük mesafeye yolculuk eden ve gideceği yerde on günden az süre kalmaya niyet eden kimse, beldesinin evlerini geçtikten sonra seferî olur. Bu kimse dört rekatlı farz namazları iki rekât olarak kılar. Müsafir bulunduğu beldede, bugün veya yarın çıkacağım, şeklinde ayrılmaya niyet eder ve bir mâni dolayısıyla oradan ayrılamazsa, bir ay bile kalsa dört rekatlı farz namazları iki rekât olarak kılar (bk. es-San'ânî, er-Ravdü'n-Nadîr, Beyrut ts., II, 252). Misafir, bulunduğu yerde bir mukîme iktida ederek namaz kılsa, dört rekâtlı farz namazları tıpkı mukîm gibi dört rek'at olarak kılar (Müs-nedü Zeyd, s.130-131).

Seferde namazların cem' edilmesi konusu Zeydiyye'de ihtilafıdır. Cem'in bir özürden dolayı olması gerektiği, Arafât ve Müzdelife dışında cem'in câiz olmadığı, cem'in sadece seferde câiz olduğu görüşleri yanında, aralarında Mehdî Ahmed b. Hüseyin, Müt-evkîl Ahmed b. Süleyman ve müteahhirinin ihtiyar ettiği kâvil, misafir namazlarını cem' ederek kılmasıdır (bk. er-Ravdü'n-Nadîr, I, 416). Cuma namazı Zeydiyye'ye göre yukarıda belirtilen sefer şartlarına uygun olan misafire farz değildir (bk. el-Mehdî li Dinillah, el-Bahrü'z-Zehâr, San'a 1409/1988, II, 5; er-Ravdü'n-nadîr, II, 219).

4. Oruç

Ramazân ayında yolculuk sebebiyle oruç tutmayanlar, daha sonra oruçlarını tutarlar. İmam Zeyd'e göre misafir, sefer hâli nihayete erince, daha önce tutamadığı oruçlarını fasıla vermeden tutar, fakat fasılalı olarak tuttuğunda bu da yeterli olur (bk. Müsned, s.186-187).

5. Zekat

Zekâtın verileceği sekiz sınıftan biri olan ibnü's-sebil, Zeydiyye'ye göre zengin de olsa, kasır mesafesinde bulunan, malını bulunduğu mahalle getiremeyen kimsedir. Bu kimse memleketinde zengin olsa da zekât alabilir (Ahmed b. Yahyâ el-Mürtazâ, Uyünü'l-Ezhâr (Beyrut 1975), s.136)